

Journal of
NATURAL SCIENCE

<http://natscience.jspi.uz>

№5/3(2021)

biology chemistry geography

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV VA O‘RTA MAXSUS TA‘LIM VAZIRLIGI**

**ABDULLA QODIRIY NOMIDAGI
JIZZAX DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI
TABIIY FANLAR FAKULTETI**

dotsenti, kimyo fanlari nomzodi

DAMINOV G‘ULOM NAZIRQULOVICH

tavalludining 60 yilligiga bag‘ishlangan

onlayn konferensiya materiallari

Jizzax-2021

<u>ТАХРИР ХАЙЪАТИ</u>	<u>ТАҲРИРИЯТ АЪЗОЛАРИ</u>
<p>Бош муҳаррир – У.О.Худанов т.ф.н., доц.</p> <p>Бош муҳаррир ёрдамчиси-Д.К.Мурадова, PhD, доц.</p> <p>Масъул котиб- Д.К.Мурадова</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Худанов У.О. – ЖДПИ Табиий фанлар факултети декани, т.ф.н., доц. 2. Шылова О.А.-д.х.н., профессор Института химии силикатов им. И.В. Гребенщикова Российской академии наук (ИХС РАН) 3. Маркевич М.И.-ф.ф.д. проф Белорусия ФА 4. Elbert de Josselin de Jong- профессор, Niderlandiya 5. Кодиров Т- ТТЕСИ к.ф.д, профессор 6. Абдурахмонов Э – СамДУ к.ф.д., профессор 7. Сманова З.А,-ЎзМУ к.ф.д., профессор 8. Султонов М-ЖДПИ к.ф.д,доц 9. Яхшиева З- ЖДПИ к.ф.д, проф.в.б. 10. Рахмонкулов У- ЖДПИ б.ф.д., проф. 11. Мавлонов Х- ЖДПИ б.ф.д., проф 12. Муродов К-СамДУ к.ф.н., доц. 13. Абдурахмонов Ғ- ЎзМУ фалсафа фанлари доктори (кимё бўйича) (PhD), доц 14. Хакимов К – ЖДПИ г.ф.н., доц. 15. Азимова Д- ЖДПИ фалсафа фанлари доктори (биология бўйича) (PhD), доц 16. Юнусова Зебо – ЖДПИ к.ф.н., доц. 17. Гудалов М- ЖДПИ фалсафа фанлари доктори (география фанлари бўйича) (PhD) 18. Мухаммедов О- ЖДПИ г.ф.н., доц 19. Хамраева Н- ЖДПИ фалсафа фанлари доктори (биология фанлари бўйича) (PhD) 20. Рашидова К- ЖДПИ фалсафа фанлари доктори (кимё бўйича) (PhD), доц 21. Мурадова Д- ЖДПИ фалсафа фанлари доктори (кимё фанлари бўйича) (PhD), доц
<p>Муассис-Жиззах давлат педагогика институти</p>	
<p>Журнал 4 марта чиқарилади (хар чоракда)</p>	
<p>Журналда чоп этилган маълумотлар аниқлиги ва тўғрилиги учун муаллифлар масъул</p>	
<p>Журналдан кўчириб босилганда манбаа аниқ кўрсатилиши шарт</p>	

Жиззах давлат педагогика институти Табиий фанлар факултети

Табиий фанлар-Journal of Natural Science-электрон журнали

[/http://www.natscience.jspi.uz](http://www.natscience.jspi.uz)

**SHIFOBAXSH O'SIMLIKLAR VA ULARNI BOTANIKA
DARSLARIDA O'QITISH METODIKASI**

Muxiddinova Gulnoza Shodiyevna

Surxondaryo viloyati 13-maktab biologiya o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktab o'qituvchilarning botanika darslarida shifobaxsh o'simliklarning ahamiyati va mavzuni o'qitishda innotsion texnologiyalar va interfaol metodlar asosida o'qitilishi yoritilgan.

Kalit so'zlar: “Klaster”, kompetensiya, ta'lim texnologiyalari.

Аннотация. В статье обсуждается важность использования лекарственных растений в школьных уроках ботаники для учителей, а также использование инновационных технологий и интерактивных методов в преподавании предмета.

Ключевые слова: «Клстер», компетенции, образовательные технологии.

Annotation. The article discusses the importance of using medicinal plants in school botany lessons for teachers, as well as the use of innovative technologies and interactive methods in teaching the subject.

Key words: "Cluster", competencies, educational technologies.

“Ta'lim to'g'risida”gi Qonun va Kadrlar tayyorlash milliy dasturida uzluksiz ta'lim o'quvchilarni o'quv fanlari bo'yicha muayyan bilimlarni egallashlari barobarida, ularning bilim olishga bo'lgan ehtiyoji, mustaqil va ijodiy fikrlash, tashkilotchilik qobiliyatlari, amaliy tajriba va mehnat ko'nikmalarini rivojlantirish, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga asoslangan ma'naviy-axloqiy fazilatlarini, atrof-muhitga ongli munosabatni tarkib toptirishi lozimligi qayd etilgan.

Shuningdek, o'quvchilarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalash va ta'lim-tarbiya ishlarining samarali shakllari va usullarini ishlab chiqish, ularni amaliyotga joriy etish ko'rsatilgan. Bu vazifalarni amalga oshirish uzluksiz ta'lim tizimida pedagogik faoliyat ko'rsatadigan o'qituvchilar zimmasiga yuklanadi.

Hamkorlikda o'qitish g'oyasi turli mamlakatlardagi, jumladan, Amerikadagi J.Xopkins universiteti professori R. Slavin (1990), Minnesot universiteti professorlari R.Jonson, D.Jonson (1987), Kaliforniya universiteti professori J.Aronson (1978), Isroildagi Tel-Aviv universiteti professori Sh.Sharan (1988) tomonidan ishlab chiqilgan¹.

Hamkorlikda o'qitishning asosiy g'oyasi o'quv topshiriqlarni nafaqat birgalikda bajarish, balki hamkorlikda o'qishni o'rganishdir.

Hamkorlikda o'qitish har bir o'quvchini kundalik qizg'in aqliy mehnatga,

¹ J.O.Tolipova “Biologiyani o'qitishda pedagogik texnologiyalar” Toshkent – 2011-yil. Cho'lpon nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi.

ijodiy va mustaqil fikr yuritishga o'rgatish, shaxs sifatida ongli mustaqillikni tarbiyalash, har bir o'quvchida shaxsiy qadr-qimmat tuyg'usini vujudga keltirish, o'z kuchi va qobiliyatiga bo'lgan ishonchni mustahkamlash, tahsil olishda mas'uliyat hissini shakllantirishni ko'zda tutadi.

Shifobaxsh o'simliklarni muammoli ta'lim texnologiyasidan foydalanib o'qitish.

Ta'lim jarayonida salmoqli o'rin egallagan muammoli “aqliy hujum” dars, munozarali (ilmiy munozarali va erkin fikrlash) darslar muammoli ta'lim texnologiyasida qo'llaniladi.

Mazkur darslarning o'ziga xos jihati dars davomida vujudga keltirilgan muammoli vaziyatlarga asoslanadi.

Muammoli ta'lim deb, o'qituvchi tomonidan pedagogik ta'sir ko'rsatishning eng muqobil varianti yordamida, fikr yuritish qonuniyatlariga tayangan holda, o'quvchilarning bilimlarni o'zlashtirish jarayonida fikrlash qobiliyatini rivojlantirish va bilish ehtiyojini qondirish maqsadiga yo'naltirilgan, shaxsning umumiy va maxsus rivojlanishiga zamin tayyorlaydigan jarayonga aytiladi.

Muammoli ta'lim jarayonida o'qituvchi rahbarligida muammoli vaziyat vujudga keltirilib, mazkur muammo o'quvchilarning faol mustaqil faoliyati natijasida bilim, ko'nikma va malakalarni ijodiy o'zlashtirish va aqliy faoliyatini rivojlantirishga imkon beradi.

Muammoli ta'lim texnologiyalari o'quvchilarning bilimlarni o'zlashtirish darajasini orttirish, ko'nikmalarni malaka darajasiga yetkazish maqsadida qo'llanilib, unda o'quvchi o'quv materialini tahlil qiladi, taqqoslaydi, sintezlaydi, ma'lumotlarni umumlashtirib, yangi axborot oladi. Boshqacha aytganda, avval o'zlashtirgan bilim va ko'nikmalarini yangi vaziyatlarda qo'llab, bilimlarni chuqurlashtiradi, kengaytiradi.

Bilimlarni bunday o'zlashtirish usulini hech bir darslik va ustoz o'rgata olmaydi, faqat o'quvchilar muammoli vaziyatlarni hal etish jarayonida izlanadi va muammolar yechimini topadi.

O'qitish jarayoniga muammoli darslarni qo'llash uchun o'qituvchi quyidagi masalalarni hal qilishi:

—o'quv dasturi bo'yicha qaysi mavzularni muammoli dars shaklida o'tish mumkinligini belgilashi;

—mavzu matnidagi masalalar bo'yicha muammoli vaziyatni keltirib chiqaradigan savollar, topshiriqlarni aniqlashi, bunda didaktikaning ilmiylik, sistemalilik, mantiqiy ketma-ketlik, izchillik tamoyillariga amal qilishi;

—o’quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirish va boshqarishni ta’minlaydigan vosita va usullarni aniqlashi, ulardan o’z o’rnida va samarali foydalanish yo’llarini belgilashi zarur.

Muammoli darslarda o’qituvchining faoliyati, avvalo, mavzu mazmunidan kelib chiqqan holda o’quv muammolarini aniqlash, muammoli vaziyatlar tizimini yaratish, o’quvchilar oldiga o’quv muammolarini yuqori ilmiy va metodik saviyada qo’yish va darsda mazkur o’quv muammolaridan samarali foydalanishga erishish, o’quvchilar faoliyatini muammolarni hal etishga yo’naltirishdan iborat bo’ladi.

O’quvchilarning faoliyati muammoli vaziyatlarni idrok etish, hal qilish usullarini izlash, muammoni tahlil qilib, taxminlarni ilgari surish, taxminlarni ilmiy va mantiqiy nuqtayi nazardan asoslash, isbotlash, tekshirish va xulosa chiqarishdan iborat bo’ladi.

Hozirgi zamon muammoli darslarning didaktik maqsadi:

— o’quvchilarning avval o’zlashtirgan bilimlarini muammoni hal etishda ijodiy qo’llab, yangi bilimlarni egallash ko’nikmalari;

— bilimlarni ijodiy o’zlashtirish va amalda qo’llash malakalari;

— izlanuvchanligi, qiziqishi, motivlari, mantiqiy tafakkuri, ijodiy faoliyati, aqliy kamoloti, zakovatini rivojlantirishdan iborat.

Muammoli ta’lim texnologiyalari o’quvchilarda ijodiy faoliyat tajribalarining shakllanishiga imkon yaratadi.

Biologiyani o’qitishda o’quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirish, ularda ijodiy va mustaqil fikr yuritish ko’nikmalarini rivojlantirishda muammoli ta’lim texnologiyasi asosiy o’rinni egallaydi.

Klaster metodidan foydalanib shifobaxsh o’simliklar mavzusini yoritish

Biologiyani o’qitishda o’quvchilarning o’zlashtirgan bilimlarini tizimlashtirish, mustahkamligini ta’minlash maqsadida Klaster metodidan foydalanish muhim o’rin tutadi.

Klaster — “cluster” — ingliz tilidan “shajara” degan ma’noni anglatadi. Ushbu lokal texnologiya o’quvchilar tomonidan o’zlashtirilgan va o’zlashtiriladigan g’oya, nazariya, qonuniyat hamda tushunchalar o’rtasidagi bog’lanishini anglash, bir-biriga uzviylikni tushunishga imkon yaratib tahliliy-tanqidiy fikr yuritish ko’nikmalarini rivojlantirishga zamin tayyorlaydi.

Klasterni tuzish quyidagi tartibda amalga oshiriladi:

• biologiya kursi mazmunidagi muayyan g’oya doska yoki qog’oz o’rtasiga yoziladi;

• ushbu g’oya bilan bog’liq qonuniyatlar, tushunchalar bir-biriga bog’liq holati ko’rsatkich bilan belgilanadi, so’ngra mazkur qonuniyat va tushunchalarning faktik ma’lumotlari grafik tarzda yoziladi va tarmoq hosil qilinadi;

• avval o'rganilgan mavzu va o'rganiladigan mavzu o'rtasidagi bog'lanishlar haqida xulosa chiqariladi.

Klasterdan foydalaniladigan darslarda o'quvchilar teng sonli kichik guruhlariga ajratilib, ularga o'quv topshirig'ining didaktik maqsadi va bajarilish tartibi tushuntirilgandan so'ng, ular belgilangan vaqt ichida fikrlarini jamlab, o'zlari tuzgan Klasterni himoya qilib, fikrlarini dalillashga imkon yaratilib, eng yaxshi va asosli tuzilgan Klaster aniqlanadi, g'oliblar rag'batlantiriladi. Klasterni bitta mavzu yoki bob bo'yicha yaxlit holda tuzish o'quvchilarning tizimli fikr yuritishiga zamin yaratadi. Klasterning asosidan asosiy g'oya yoki tushuncha o'rin oladi.

Shunday qilib, “Shifobaxsh o'simliklar va ularni botanika darslarida o'qitish metodikasi” mavzusidagi ushbu izlanishlarimizni yakunlar ekanmiz, bu borada barcha o'rganganlarimizni tahlil qilib shunday xulosaga keldik.

Surxondaryo viloyati o'zining boy florasiga ega bo'lib, shulardan shifobaxsh o'simliklar alohida ahamiyat kasb etadi. Soyabonguldoshlar oilasiga mansub bo'lgan kovrak o'simligi shular jumlasidandir.

Surxondaryo viloyati hududida yashovchi maxalliy xalqlar orasida olib borilgan etnobotanik tadqiqotlardan ma'lum bo'lishicha, dorivor o'simliklardan xalq tabobatida keng foydalaniladi. Hududda yashovchi xalq tabiblari, mahalliy aholi vakillari va cho'ponlar tomonidan bu sohada juda qiziqarli ma'lumotlar to'plandi.

Shundan xulosa qilishimiz mumkinki, shifobaxsh o'simliklarni botanika darslarida o'qitish metodikasini o'rganish orqali o'quvchilarni bilim, ko'nikma va malakalarni o'zlashtirish, rivojlantirish samaradorligini hamda kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etiladigan dars mashg'ulotlarini tuzish yanada qulay ko'rinishda bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'.Pratov, A.To'xtayev, F.Azimova “Botanika” 5-sinf. Toshkent, 2015-yil. “O'zbekiston” nashriyot-matbaa ijodiy uyi
2. X.X. Xolmatov, U.A. Axmedov “Farmakognoziya”. Toshkent, 1995-yil
3. J.O.Tolipova “Biologiyani o'qitishda pedagogik texnologiyalar” Toshkent – 2011-yil. Cho'lpon nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi
4. J.O.Tolipova, A.T.G'ofurov “Biologiya o'qitish metodikasi”. Toshkent, 2004-yil. “Bilim” nashriyoti